

FIGYELŐ

Gorkij: „Az anya“

Talán nincsen még egy ilyen élő életet élő könyv az egész világ-irodalomban. Millió és millió dolgozó agyában él, fejlődik és kiteljesedik Pávelnek egy-egy gondolata; védőbeszéde még ma is úgy hangzik, különösen pedig azokban az országokban, ahol még mindig elnyomatás alatt élnek, amelyekben még mindig a zsarnokság ellen küzdenek a dolgozók, mint a felszabadulásáért küzdő emberiség programbeszéde, s egyben harci kiáltása.

— Szocialisták vagyunk — mondta Pável — ez annyit jelent, hogy elítéljük a magántulajdont, amely megosztja az embereket és fölfegyverzi őket egymás ellen; engesztelhetetlen érdekellentétet szül és hazugságot, amellyel igazolni, leplezni akarják az ellentétet. Ez a hazugság megrontja az embereket, képpnutatásra és gonoszságra nevel. Mi azt mondjuk: az a társadalom, amely az embert csak a meggazdagodás eszközének tekinti — embertelen. Ellenségünk, nem tudunk megbékülni vele, mert kétszínű és hazug. Gyűlöljük cinizmusát és kegyetlenségét, amellyel az egyéniséget elnyomja. Harcolni akarunk és harcolni fogunk az ember fizikai és erkölcsi rébságának minden formája, minden módszere ellen, amely az embert a haszonlesés prédájává veti oda. Mi, munkások, akiknek erő kifejtéséből keletkezik minden — a hatalmas gép csakúgy, mint a gyermekek játékszere — mi, akiktől megtagadják a jogot, hogy küzdjünk emberi méltóságunkért és akiket mindenki saját céljainak elérésére használ ki — szabadok akarunk lenni. Szabadok, hogy azután magunkhoz ragadhassuk a hatalmat. Jelszavaink egyszerűek: vesszen a magántulajdon, legyen a népé a termelés minden eszköze és minden hatalom. És legyen a munka kötelező mindenki számára...

Ez a könyv — „Az anya” —, amely illegálitásban és fél illegálitásban bejárta és bejárja az egész világot, gondolkodni és küzdeni tanítja a fehér és sárga és fekete Pávelokat, Nilovnákat, Andréjokat és Guszjevokat. Ez az a könyv, amelyről a londoni kongresszuson azt mondta Lenin: „Szükséges ez a könyv, sok munkás vett részt a forradalmi mozgalomban öntudatlanul, sodortatva, és most, ha Az anyát elolvassák, igen hasznos lesz számukra.”

Él ez a könyv a jugoszláviai munkásmozgalomban is. Kézről-kézre járt a megszerezhető néhány példány a szakszervezetekben, a munkásotthonokban és a börtönökben. Jugoszlávia harcos proletárjainak nagyrésze — szlávok és magyarok — sokszor merített e könyvből erőt és alapvető tudást is. És itt önkéntelenül Jovan Popovics egyik írására kell emlékeznünk, éppen „Az anya”-val kapcsolatban.

Volt Jovan Popovicsnak egy osztálytársa, aki anyagi és egészségi okokból kimaradt az első gimnáziumból. 1930 körül történt mindez, a diktatúra legkeményebb éveiben. Egyszer — meséli a harcos szerb író —, megérkezett szülővárosába. Csöndes, bánáti városka, ahol akkor alig-alig volt szó munkásmozgalomról. A városkában felkereste az író ez a volt osztálytársa és könyvet kért. Olyan könyvet, amely nem csupán az öntudatra, hanem az érzésekre is hat, amely kifejleszti a harcos akaratot. „Összeszedtem — mondja az író —, néhány szocialista könyvet, azok közül, amelyek akkortájt jelentek meg nálunk, de érzem, hogy egy másik könyv volna a legalkalmasabb. Gorkij „Az anya” című regénye azonban akkor még ritkaság volt nálunk, sokkal előbb jelent meg és ritkasága mellett, még fél-illegális könyvnek is számított. A barátaim útján mégis szereztem néhány példányt az amerikai horvát-nyelvű kiadásból...”

Ez a néhány példány aztán bejárta a kisváros munkáslakásait. „En — folytatja az író —, mindig úgy gondoltam szülővárosomra, mint valami temetőre. Csak amikor 1932-ben, kilenc hónapi vizsgálati fogság után, amelyet egy haladószellemű versgyűjtemény miatt töltöttem a börtönben, csak amikor a börtönből kijöttem és amikor az utcán, a törvényszék előtt tüntető nagy tömeg fogadott, akik ünnepelték a kilenc — az ország különböző részeiből származó — költőt, akik versek miatt szenvedtek börtönbüntetést, csak akkor láttam, hogy valami történt az én temetőcsöndes szülővárosomban, valami új, valami, ami az életet jelenti...”

Nem sokkal később sztrájkba lépet a kisváros mintegy hatezernyi munkása és földmunkása. És akkor az író találkozott osztálytársával, aki ragyogó arccal fogadta: „Látod?! Hatezer! Az anyát állandóan olvassák és meghallgatják azok is, akik nem tudnak olvasni! Van ám már Pávelünk nekünk is, van ám már a Nilovnához hasonló anyánk...”

Ime: ilyen egy igazi író, egy igazi könyv élete. Ez a halhatatlanság!

És nem véletlen, hogy éppen Gorkij, éppen az ő könyve él ilyen halhatatlan életet. Nem véletlen, hogy a nagy munkásíró könyveit a XX. század első éveiben olvasták, becsülték és szerették a magyar tömegek is. (A „Csudra Makar” már 1902-ben megjelent magyar fordításban, az „Éjjeli menedékhely” 1903-ban, „A pénz” 1904-ben, „Az anya” 1913-ban, stb.) Éppen a magyar esztétika megállapítása szerint: „Gorkij ábrázolási módja nemcsak sokoldalú, hanem rendkívül mély is... művei az orosz társadalom össz-nemzeti válságának előfeltételeit és előkészületeit tartalmazzák. Ebben az értelemben, az egyes alakok és sorsok mély társadalmi összefüggésének értelmében, Gorkij műve: is összefüggő ciklussá, a forradalomelőtti Oroszország „Emberi komédiájává” fonódnak... Szélesen ábrázolja a fejlődés társadalmi feltételeit, az orosz eredeti akkumuláció káoszát, vadságát, barbárságát a forradalom előestéjén... Összenövése a forradalmi munkásmozgalommal közvetlenül is megnyilatkozik és pedig abban, hogy az író a proletariátus és a szegényparasztság forradalmi harcának nagy ábrázolója...”

E sorok írója élénken emlékszik a szabadkai Szakszervezeti Otthon kulturális előadásaira. „Az anya” egyes jeleneteit az Otthon kis színpadán is sokszor előadták. És amikor, a fasiszták által meggyilkolt

Atlász János fordításában, csillogó szemű munkások a „Viharmadarat” szavalták — ez a viharhadár nem csupán a nagy orosz vihar jelképe volt, a mi készülő nagy viharunkat is jelezte...

„Kétségen felül. — mondta Lenin —, Gorkij óriás művészi tehetség, aki hozzájárult és hozzájárul a világproletariátusa mozgalmának sok s.kéréhez”.

Hozzájárult és hozzájárull Amikor Gorkij azt írja: „A mérgek, amelyekkel megmérgeznek, gyengébbek, mint az ellenmérgek, amelyeket akaratlanul belénk oltanak. Öntudatunk nő, szüntelenül fejlődik, egyre gyorsabb ütemben és felszárnyalva magával ragadja az önök soraiból is a legjobbakat, a szellemileg egészségeseket” — akkor ezek nem csupán Pável szavai és nem csak a cári bíróság megfizetettjeihez szólnak. Ezek a harcosok örök szavai, azoké, akik minden igazságtalanság ellen harcolnak, akik magáért az igazságért harcolnak.

Számunkra különösen jelentős Gorkijnak az a munkássága, amelyet a nemzetiségi irodalomnak fejlesztéséért folytatott. A nagy író — különösen az Októberi Forradalom után —, szenvedélyes szeretettel harcolt Szovjetország kis népeinek íróiért és irodalmáért. „A szovjet irodalom — írta —, nem csupán orosz irodalom, hanem össz-szövetségi irodalom. Nekünk volt a múltban óriásunk, Puskin, de ez nem azt jelenti, hogy az örmények, gruzinok, tatárok, ukránok ne lennének képesek nagy mestereket adni az irodalomban, zenében, festészetben, építészetben...”

Ha most, akaratlanul is, arra gondolunk, hogy egy mai szovjet gondolkodó, D. Zaslavszki, 1949. január 1-én a „Literaturnaja Gazeta”-ban megállapítja, hogy az egyes nyelvek élnek, változnak és, hogy amíg a francia nyelv például a feudális korszak uralkodó osztályának nyelve volt (?); az angol a világkapitalizmus nyelve lett (?), de... „ha Új Esztendő napján a jövőbe tekintünk, az orosz nyelvet, mint a szocializmus világnyelvét látjuk” — akkor értjük csak meg igazán, hogy — **Gorkij mennyire nem volt nyelvi sovinizta.**

Különben ide tartozik még az az irodalmi tény, hogy Gorkij ismerte és szerette a mi Petőfinket is...

Illyés Gyula, a magyar polgárság (a szó belső értelmében polgári írónak tartjuk, ha paraszti származású is) nagy írója, azt írja: „Gorkij a béke...” Igen, Gorkij a béke embere volt, ha az imperialisták esztelen, igazságtalan, a dolgozók nagy tömegeinek munkáját és életét elrabló hódító-háborúkra gondolt. De amikor a munkásság harcolt jogaiért, így írt: **„Az én Emberem — világítótorony az élet sötétjében; az én Emberem — a Harc embere!”**

Szerette az embereket, ez érezhető minden sorából. És éppen ez a nagy szeretet vitte harcba, amikor harcolni kellett emberi jogokért. **Mi a szakadatlan harc feltételei között élünk — írta a többi között —, „ez a munkásosztályt az önvédelemre és mindannak megvédésére kötelezi, amit önmagának alkotott...”**

„Az író osztályának szeme, füle és hangja” — mondta máskor és éppen azért, mert osztályát mindenekfelett szerette, mert a szovjetdolgogók nagy győzelmének minden vívmányát megtartani és továbbfej-

leszteni akarta, mindvégig harcolt minden elfajulás, minden győzelmi gőg, minden sovinizmus ellen. „A mai orosz — írta 1928-ban —, ha egyáltalában utazik Európában, csak azért teszi, hogy nézze annak széthullását, hogy elcsípje: hamu és por lesz-e belőle rövideSEN. Ha egy ilyen ügető utast megkérdezték:

— Hogy tetszik neked a tenger?

Büszkén válaszolja majd:

— Hát nekünk nincsen saját tengerünk, mi?!

Ha pedig ez az „ügető utas” elkerül a firenzei nagyszerű Uffizi-képtárba meglephet bennünket a következő megállapítással:

— Az ördögbe is! Mennyi olajat pazaroltak el itt...!”

Felmerül a kérdés: **mit mondana ma Gorkij?** El kell olvasni a könyveit, mert Gorkij, az az ember, akinek halála, Lenin után, a szovjethaza „és az egész emberiség legsúlyosabb vesztesége”, **jóelőre elmondta véleményét.**

*

A „Bratszvo-Jedinsztvo” könyvkiadóvállalat a napokban kiadta „Az anyát”. És itt szólnunk kell néhány szót a jugoszláviai magyar könyvkiadás örvendetes fejlődéséről. Ha új könyveinket meglátjuk a kirakatokban, elfog a jogos büszkeség: külső kiállításukban is egyre szebbek, egyre megnyerőbbek a könyveink. Büszkéek vagyunk? Hát hogy is ne lennének büszkéek, amikor harminc esztendő kulturális nyomorúsága után, végre őszinte hittel kiálthatjuk: van már magyar könyvkiadás Jugoszláviában! Nem volt könnyű a kiadók útja, még a felszabadulás utáni öt esztendőben sem, hiszen hiányoztak a szakemberek, hiányoztak az eszközök, sokszor a papír is. Ez a könyv, „Az anya”, és a többiek is, amelyek egyre ízlésesebb külsővel ellepik a kirakatokat és megtöltik könyvtáraink polcain nagy munkagyőzelmeink bizonyítékai. Ezért a könyvért is harcolt a Petőfi-brigád; ifjúságunk ezért a könyvért is vállalta az önkéntes munkaórák millióit; ezért a könyvért is szállnak a bányák mélységeibe az Alija Szirotánovicsok és a Szakáll Mihályok traktorai ezért a könyvért is dübörögnek...

Hiszen tudjuk, hogy nem vagyunk a csúcson, csak általános fejlődésünk egyik, nem is túl nagy állomása ez a mi szépülő könyvkiadásunk. De mindenesetre — biztató állomás. Jól esik kiszállni a vonatból néhány pillanatra, megsétáltatni kissé lábainkat, aztán — hadd menjen, hadd rohanjon tovább vonatunk!

Gál László